

کلیات مطبوعات نیمسال 1325

خروج ارتش شوروی

قرار نبود ارتش شاه

در آذربایجان دست به جنایت بزند

جنگ سرد با حزب توده ایران، بر سر قرار داد نفت شمال

یکی از جنجالی ترین رویدادهای پس از جنگ دوم جهانی، که طی چند دهه جنگ سرد به داخل صفوف پراکنده گروه های چپ رسوخ داده شده و به آن دامن زده می شد، مسئله قرار داده نفت شمال است. این قرار داد میان ایران و اتحاد شوروی بسته شد و رژیم شاه نیز برای ادامه بحث های بی سرانجام پیرامون آن، به سکوت خویش درباره جزئیات این قرار داده ادامه می داد و حتی بر حریق آن نفت نیز می پاشید. سوژه این بود که اتحاد شوروی با قراردادی که متن آن را به قلم نخست وزیر وقت "قوام السلطنه" می خوانید و به نقل از "کلیات مطبوعات- شش ماهه 1325" می خوانید، یک قرارداد استعماری با ایران بسته و با به یغما بردن نفت شمال ایران، عملاً دولتی نه دولتی سوسیالیستی، بلکه دولتی استعماری است!

این قرار داد؛ همزمان با قرار داد عقب نشینی ارتش سرخ از خاک ایران بسته شد، که در شماره های آینده و همزمان با وقایع روی آن سالها، بدان نیز خواهیم رسید. این شماره به 3 خبر اختصاص دارد. نخست تشکیل شورای عالی اقتصاد و آغاز برنامه ریزی اقتصادی در ایران، که نشان دهنده سابقه طرح برنامه اقتصادی در ایران است. یعنی همان روشی که حالا پس از نزدیک به 6 دهه و پس از دو دهه تبلیغات در جمهوری اسلامی که گویا با تهیه طرح برنامه های اقتصادی یک بدعت در ایران گذاشته بود، دولت احمدی نژاد با نفی برنامه 20 ساله و شانه خالی کردن از زیر تعهدات برنامه 5 ساله، عملاً نفی این روش علمی را پیشه کرده است. دوم قرار داد خروج ارتش اتحاد شوروی از خاک ایران و سوم نامه های قوام السلطنه و سادچیکف که جزئیات قرارداد نفت در آن ذکر شده، و هر سه بعنوان مهم ترین اخبار وقت با جزئیات در مطبوعات وقت منتشر شده است. در بخش مربوط به خروج ارتش سرخ از شمال ایران و آینده حکومت خودمختار آذربایجان نیز همانگونه که از متن سند استنباط می شود، اولاً این مسئله یک امر داخلی تلقی شده و طرفین با آن توافق داشته اند و دوم اینکه هر نوع مصالحه و حل مسئله در چارچوب یک راه حل خیرخواهانه، مسالمت آمیز و مطابق قوانین موجوده صورت گیرد. امری که دولت و بویژه دربار شاهنشاهی تمامی این سه جنبه را کنار گذاشته با لشکر کشی به آذربایجان عملاً به جنگ بخشی از ملت ایران و جنایاتی تاریخی در بخشی از خاک ایران دست زد، چنان که گوئی فاتح فاشیستی سرزمینی بیگانه است. آذربایجان به خاک و خون کشیده شد و علاوه بر هزاران تن مردم عادی، که در این لشکر کشتی کشته شدند، 2 تا 3 هزار تن از فعالان حکومت خودمختار که موفق به خروج از کشور نشده بودند و یا نخواستند بودند مهاجرت کنند به دار کشیده شده، تیرباران شدند و یا شکم هایشان دریده شد و به کامیون ها و جیب های ارتشی بسته شده و در شهرهای گردانده شدند. در این یورش به زن و کودک و زن حامله نیز رحم نشد. حال اخبار را بخوانید و بخشی از خاطرات ارتشبد فردوست را هم که در این شماره منتشر کرده ایم، در تکمیل این بخش از حوادث نیمه اول 1325 بخوانید:

روز **شنبه دهم فروردین** - 1325 - شورای عالی اقتصاد به ریاست جناب آقای قوام السلطنه نخست وزیر و با حضور آقایان مظفر فیروز معاون پارلمانی نخست وزیر، دکتر امینی،

عبدالحسین نیک پور، ابوالحسن ابتهاج مدیرکل بانک، سلمان اسدی، علی وکیلی، دانش بزرگ نیا، حسن کورس، خسروشاهی و آرامش تشکیل یافت.

آقای نخست وزیر در این جلسه سیاست اقتصادی دولت را تشریح و خاطر نشان ساختند که نقشه 5 ساله ای برای امور اقتصادی در مسائلی که شرح دادند تهیه شود و در پایان آقای دکتر امینی بسمت منشی کل شورا انتخاب و بعد کمیته فرعی مرکب از آقایان دکتر امینی، نیک پور؛ اسدی تعیین گردید که وظائف مربوط به شورا را تحت مذاقه قرار داده و پیشنهادهاتی جهت طرز عمل و تعیین شعب فنی تهیه و در جلسه بعد گزارش نمایند.

مذاکرات ایران و شوروی در تهران 1325

شب پانزدهم فروردین در کاخ وزارت امور خارجه مذاکرات بین ایران و شوروی به نتیجه قطعی رسیده و در همان وقت اعلامیه زیر بامضای جناب آقای نخست وزیر و رفیق ساد چیکف سفیر کبیر دولت شوروی امضا گردید

مذاکراتیکه از طرف نخست وزیر ایران در مسکو با اولیا دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی آغاز و در تهران پس از ورود سفیر کبیر شوروی ادامه یافت، در تاریخ پانزدهم فروردین 1325 مطابق با چهارم آوریل 1946 به نتیجه ذیل رسید و در کلیه مسائل موافقت کامل حاصل گردید.

1- قسمت های ارتش سرخ در تاریخ 24 مارس 1946 یعنی یکشنبه چهارم فروردین 1325 در ظرف یکماه و نیم تمام خاک ایران را تخلیه می نمایند.

2- قرار داد ایجاد شرکت مختلط نفت ایران و شوروی و شرایط آن از تاریخ 24 مارس تا انقضای مدت هفت ماه برای تصویب به مجلس پانزدهم پیشنهاد خواهد شد.

3- راجع به آذربایجان چون **امر داخلی ایران** است ترتیب **مسالمت آمیزی** برای اجرای **اصلاحات** بر طبق **قوانین موجوده** و با روح **خیر خواهی** نسبت به اهالی آذربایجان بین دولت و اهالی آذربایجان داده خواهد شد.

نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران احمد قوام
سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی مقیم تهران- ساجیکف

*** نامه های مبادله شده بین جناب آقای نخست وزیر سفیر کبیر شوروی**

بتاریخ 4 آوریل 1946- 15 فروردین 1325

جناب آقای قوام السلطنه نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران- تهران
جناب آقای نخست وزیر- بدینوسیله محترما باستحضار جنابعالی می رسد که از طرف فرماندهی نیروی شوروی در ایران طبق دستورات واصله تمام عملیات مقدماتی برای اینکه در مدت یکماه و نیم از 24 مارس 1946 کلیه واحدهای ارتش سرخ مقیم ایران تمام خاک کشور مزبور را تخلیه نماید انجام گردیده است.

با احترام فائقه

تاریخ 15 فروردین ماه 1325- 4 آوریل 1946

جناب آقای ساجیکف سفیر کبیر اتحاد شوروی سوسیالیستی- تهران

*** آقای سفیر کبیر- بدینوسیله محترما باستحضار جنابعالی می رساند که از مدلول نامه آن جناب مشعر بر اینکه از طرف فرماندهی نیروی شوروی در ایران در نتیجه وصول دستورات مربوطه تمام عملیات مقدماتی برای اینکه کلیه واحدهای ارتش سرخ ایران را در**

مدت یکماه و نیم که از 24 مارس شروع می شود خارج نمایند انجام گردیده است اطلاع حاصل نمود.

موقع را معتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نمایند.

جناب آقای سادچیکف سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی- تهران
تاریخ 15 فروردین ماه 1325- 4 آوریل 1946

شرکت مختلط نفت ایران و شوروی

نامه هائی که در باره شرکت مختلط نفت ایران و شوروی بین جناب آقای نخست وزیر و سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی مبادله گردید:

نامه جناب آقای نخست وزیر به سفیر کبیر شوروی

تاریخ 15 فروردین ماه 1325- 4 آوریل 1956

جناب آقای سادچیکف سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی- تهران

آقای سفیر کبیر! پیرو مذاکرات شفاهی که بین ما بعمل آمده است محترما باستحضار آن جناب می رساند که دولت اعلیحضرت شاهنشاهی ایران موافقت می نماید که دولتین ایران و شوروی شرکت مختلف ایران و شوروی برای تجسسات و بهره برداری اراضی نفت خیز در شمال ایران با شرایط اساسی ذیل ایجاد نماید.

1- در مدت بیست و پنج سال اول عملیات شرکت چهل و نه در صد سهام بطرف ایران و پنجاه و یک در صد سهام بطرف شوروی متعلق خواهد بود و در مدت بیست و پنج سال دوم پنجاه در صد سهام بطرف ایران و پنجاه در صد سهام بطرف شوروی متعلق خواهد بود.

2- منافعی که به شرکت عاید گردد متناسب مقدار سهام هر یک از طرفین تقسیم خواهد شد.

3- حدود اراضی اولی که برای تجسسات اختصاص داده می شود همان است که در نقشه که جنابعالی ضمن مذاکرات در روز 24 مارس به اینجانب واگذار فرموده اید، باستثنای قسمت خاک آذربایجان غربی که در باختر، خطی که از نقطه تقاطع حدود اتحاد شوروی و ترکیه و ایران آغاز و بعد از سواحل شرقی دریاچه رضائیه گذشته تا شهر میاندوآب می رسد واقع است. همانطوری که در نقشه مزبور روز 4 آوریل سال 1946 اضافه و تعیین گردیده است. ضمنا دولت ایران متعهد می گردد خاکی را که در طرف غرب خط فوق الذکر واقع است به امتیاز کمپانی های خارجی یا شرکت های ایرانی با اشتراک خارجی ها یا با استفاده سرمایه خارجی **واگذار ننماید.**

4- سرمایه طرف ایران عبارت خواهد بود از **اراضی** نفت خیز مذکور در ماده 3 که پس از عملیات فنی دارای چاه های نفت و محصول آن قابل استفاده شرکت خواهد گردید و سرمایه طرف شوروی عبارت خواهد بود از هر قبیل **مخارج آلات و ادوات و حقوق متخصصین و کارگران** که برای استخراج نفت و تصفیه آن مورد احتیاج خواهد بود.

5- مدت عملیات شرکت پنجاه سال است.

6- پس از انقضای مدت عملیات شرکت دولت ایران حق خواهد داشت سهام شرکت متعلق به طرف شوروی را خریداری نماید یا مدت عملیات را تجدید کند.

7- حفاظت اراضی مورد تجسسات و چاه های نفت و کلیه تاسیسات شرکت نفت منحصر بوسیله قوای تامینییه ایران خواهد بود.

قرار داد ایجاد شرکت نفت مختلط شوروی و ایران مزبور که بعدا مطابق متن این نامه عقد می شود به مجری که مجلس شورای ملی ایران تازه انتخاب شده و به عملیات قانون گذاری خود شروع نماید و در هر حال دیرتر از مدت هفت ماه از تاریخ 24 مارس سال جاری برای تصویب پیشنهاد خواهد شد.

موقع را معتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

تهران 4 آوریل 1946 - نخست وزیر

پاسخ آقای سادچیکف سفیر کبیر شوروی به نامه بالا
جناب آقای قوام السلطنه نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران
آقای نخست وزیر

بدینوسیله وصول نامه مورخ 14 آوریل 1946 جنابعالی را تائید و با کمال احترام اشعار می
دارد که بمناسبت اطمینانی که جنابعالی بنام دولت شاهنشاهی ایران داده اید دولت شوروی
موافقت خود را مبنی بر اینکه شرکت مختلط شوروی و ایران برای تجسسات و بهره برداری
اراضی نفت خیز در شمال ایران با شرائط اساسی اعلام می دارد.
موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.
امضا آ. سادچیکف

(چند ماه بعد، با برپائی مجلس جدید، عملاً دولت ایران به تعهدات خود در این قرار داد که
یکی از منصفانه ترین قرارداده ها بود و طرف ایرانی که در واقع هیچ گونه سرمایه گذاری
در این عرصه نکرده بود جز "اراضی نفتی" به این قرار داد پشت کرد و حتی مذاکراتی را با
انگلیس و امریکا برای واگذاری استخراج نفت از طرف غرب خط تعیین شده در این سند را
آغاز کرد. همین مسائل به بحث های داخل مجلس و سپس تظاهرات خیابانی انجامید و یکی
از اتهامات وقت حزب توده ایران آن بود که از این قرارداد دفاع کرده و از دولت ایران
خواهان پایبندی به اجرای آن شده بود. در ادامه همین بحث ها و مجادلات خیابانی و مجلسی
سرانجام شعار "ملی شدن نفت شمال" سر داده شد که عملاً در تائید عهد شکنی دولت ایران
بود. هم حزب توده ایران و هم دولت مصدق این شعار را برای کوتاه ساختن دست انگلستان
از نفت ایران تبدیل به شعار "ملی شدن نفت ایران" کردند. این بحث ابتدا در مجلس آغاز شد
و حتی مدت ها پیش از تبدیل آن به شعاری عمومی و ملی، دکتر رادمنش دبیرکل حزب توده
ایران و رئیس فراکسیون حزب در مجلس 14 مستدل ترین سخنرانی ها را در همین ارتباط
کرده بود، که ما بخش هائی از این سخنرانی ها را بعنوان اسناد تاریخی در راه توده و در
بخش مربوط به زندگی زنده یاد رادمنش منتشر کرده ایم و همچنان در سایت راه توده قابل
دسترسی است.)

راه توده شماره 114 04.12.2006